

Лазар Комарчић

Један
разорен УМ

Лазар Комарчић
Један разорен ум

За издавача
Милан Трпковић

Уредница
Милица Трпковић

Лектура и коректура
Кључ издаваштво

Прелом текста
Кључ издаваштво

Дизајн
Кључ издаваштво

Штампа
Caligraph, Београд

Тираж
500

Издавач
Кључ издаваштво д.о.о.
Сланачки пут бр. 20, 11000 Београд
www.kljuczidavastvo.rs

Copyright © овог издања 2022, Кључ издаваштво

**Лазар
Комарчић**

**ЈЕДАН
РАЗОРЕН УМ**

Београд, 2022

САДРЖАЈ

Лазар Комарчић: Један разорен ум.....5

Стеван Јовићевић: Роман Један разорен ум

или О животу са оне стране говора140

Докторова кула.....152

Белешка уз ово издање.....154

Речник турцизама, архаизама и мање

познатих речи и израза155

Све је било спремно за полазак. Узео сам Совру. Мало је поскуп, али има добра кола и коње. Милина је како вози. И таман да седнем у кола, а газда Миле ће ме, одједном, упитати:

– Е, момче, а да ти ниси заборавио узети пасош?

– Шта ће ми? Путујем на колима. А, после, Совру познају свуд – као црвену пару – одговорим и погледам у Совру, шта ће он рећи.

– Онај, ви’ш, како ћу ти казати... Ово су бурна времена... Боље га је имати. Злу не требао. Може нас последња сеоска лола насред друма зауставити и упитати: „Имате ли пасош?“ И рекнеш ли му само да га немаш, он те отера у село кмету, а кмет капетану; а ако се и капетан деси какав ценабет – стрпаће те у апс, и тамо ће те и Бог заборавити... Хранићеш апсанске буве и стенице – докле год не стигну одговори од власти, да си добар и поштен – одговори Совро, скраћујући у дешњака леву штрангу.

– Добро говори Совро. Сасвим је тако. Штавише, сад га није лако добити. Требало би ти уверење од директора. Све је то сад прсло – куд које. Тога смо се требали раније сетити – рече газда Миле.

– Па шта сад да се ради? То ће нас задоцнити – упитам забринуто газда Мила.

– Добро, ако Бог дâ – одговори Совро. – Сешћемо овако сви џумле у кола, па – пред полицију. Газда Миле ће да јемчи, и ми ћемо зачас имати у џепу пасош... Кад је све у своме реду, нека је и то!

Тако смо и урадили.

*

У ходнику полицијском пуно света. Газда Миле уђе у пасошарницу, али му рекоше да мора чекати док управитељ дође.

– Кад немате општинског уверења, онда се пасош даје само по допуштењу управитељевог – одговори један од чиновника.

Морали смо, дакле, чекати. Онда су биле власти – власти...

У један мах зачу се доле у авлији:

„А, јој, мајко моја!... Господине, живота ми мога – ја нисам крив!”

И онај свет нагну на прозоре. Погледам и ја.

Једнога туку, а њих десетак чекају на ред. Један господин, с актима под мишком, стоји и броји, а она два жандарма бију. Жестоко бију!... Видело се да су свој занат испекли. Рекао би човек да Бог зна колико и не замахују, али не ударе по два-три пута, а они им се прUTOVI на врховима расцветају. И онда их они баце, па узму друге. Мало улево, у једном углу, из једне каде вирило је неколико снопова лескова прућа. Ово је била резерва, ако се она два већ раздрешена снопа потроше.

– Шта су скривили ови људи? – упита газда Миле једног господина, који беше до нас стао да и он сеири.

– Похватали су их по турским кућама. Лудаци једни! Оно што је ваљало, давно је и давно разграбљено... Кад људи неће да слушају наредбе власти! – одговори онај господин.

– Да си ми по Богу брат! – викну један од оних што су на ред чекали... Ја и мој брат нисмо криви. Ми смо поштени људи. Питајте кога хоћете за кућу Смиљанића из Љубовиће – казаће вам...

Онај господин ни главе да окрене. Он је као мрамо-

рна статуа стојао и бројао. И тек би, кад се наврши двадесет пети ударац, рекао: „Доста!”

Онда су два жандарма, као два аутомата, полако замативала и самим врхом лесковака дохватала дебела меса овог веселника.

– Немо', господине, нашег дома срамотити – тако ти живо било што ти је најмилије! – повика опет онај што рече да је из куће Смиљанића.

То беше младић од својих двадесет до двадесет и четири године. Већ само одело казивало је да је из добре куће. Бела као снег ланена кошуља. По црним сукненим тозлуцима, по малом гуњчету без рукава, по плавим вуненим гајтаном – видело се да је Подринац. Онај други, што се беше уз ово сељаче, тако рећи, причипио, био је у немачким хаљинама. И њему је могло бити осамнаест до двадесет година. Његово се чело беше натуштило, а црте на лицу развукле у некакву дивљу престрављеност. Цептио је као прут. У њему није било капи крви. И кад би год неки несрећник јаукнуо од мало жешћег ударца, он би се чисто тргао, а погледи би му несвесно пошли по оном осталом свету. Десна рука му је била обешена о некакав дугачак бео завој, који му је о врату висео.

– Да није, којим случајем, и он од оних рањеника од 3. и 5. јуна? – помислим.

Ја нисам ни опазио кад је газда Миле сишао доле. Он приђе оном господину што извршује пресуде. Поче му нешто живо говорити. Онај ни да га чује.

– Ја познајем, господине, ову децу. – Ти си Степанов син, је ли? – окрене се он ономе сељачету.

– Јес', газда, сам те је Бог послао!... Јес, ја сам Степанов, а ово је мој брат... Он овде учи чколу – он је Дакин... Његова ће се мајка убити ако ово с њим буде.

– Како се ви смете с осуђеницима разговарати?!... повика извршитељ. – Одмичите из овога круга!... Ја овде вршим само закон... Или ћу...

– Жалостан је то закон који ви овде над нама вршите! – повика онај млађи у немачким хаљинама. – Док су други пљачкали, ја сам се био и крварио код џамије; а кад су таки јунаци као што сте ви бежали и крили се по Топчидеру, Раковици и Ташмајдану, ја сам, под ватром градских топова, подизао ћачку барикаду!... А сад?... Зашто се оно ја тукох?!... Отаџбино, зар тако ти награђујеш оне који за слободу твоју свој живот залажу?!...

– Каква је то ларма доле?!... – повика један оштар глас иза мојих леђа. Онај се господин што беше до нас стао да гледа смота на прва канцеларијска врата. Свет беше сав гологлав. Скинем и ја капу. То је био сам управитељ.

*

– Е, газда Миле, други пут немој тако!... Како си, болан, могао наговарати чиновника да не извршује кривичне пресуде?!... А особито сад кад се у земљи опажа врење на све стране. А чуо си и оно што је било у палилулској касарни! Још да власт овако не притеже, ко зна где би се чир провалио, а где други почео да гноји. Рђави су се људи размилели – као гусенице кад им је на њом вотњаку нестало листа... Збиља, ко, рече, да су ти ово?

– Само добри људи. Ја за њих главом јемчим. Питајте кога хоћете за дом Смиљанића из Љубовиђе. Овај овде учи школу. У првој је години права. Син је Дамјана Смиљанића, кмета љубовићког – ово је пуних двадесет година. Јединац у оца и мајке. Бог их је под старост

обрадовао... Ово друго момче – брат му је од стрица, задругар у кући, син Степанов... То је најчувенији свињарски трговац у томе крају.

Управитељ је био човек строг, али и праведан. Дорастао своје положају. Он је знао и да, колико-толико, задовољи људску правду и да закон и ауторитет власти одржи на својој висини. Кад некад нешто учини, рекло би се да је законска цепидлака, педант првога реда, а понекад тако уђе у либералну примену, и то доста јасног законског прописа, да би човек рекао да ово није ни онај човек, ни дај Боже.

Па и опет свему би се нашло свога разлога.

Док му је газда Миле причао о честитости дома Смиљанића, он беше оборио главу и нешто премишља. Али се на један мах исправи, па погледа у оног ђака:

– Па ја, шта сте тражили по турским кућама? – упита управитељ, као с неким прекором.

– Ми нисмо били ни у једној турској кући.

– Неће бити?! Ја како вас је тамо могао наћи жан-дарм?

– Он нас је нашао на капицику Алибеговића. Ту бесмо застали. Капија широм отворена. Дуге алеје шимшира, зелено цбуње јоргована и зове, силно бокорје ружа, па онда читави сводови османлука; па онај живописни, на тулбу налик, киоск, што је сав обучен лозом, зимзеленом и другим пузавим биљем – лежао је у једној страшној рушевини, као да је по свему бесомучност своје коло водила. Признати морам да су ме ове рушевине до срца гануле. Моја се душа бунила што се ту видео траг српских руку. Ја нећу да су Срби вандали.

– Е, није него броћ! Тебе ће сад неко питати шта ти хоћеш, а шта нећеш! Него, кажи ти мени је ли

теби била позната моја наредба којом се забрањује тумарање по турским кућама?

– Није.

– Ја где си ти био за ово месец дана?

– У болници.

– У којој болници... варошкој?

– У војној.

– А што у војној?

– Да се лечим – одговори онај с неким поносом и погледа у своју завијену руку.

– Шта ти је руци?

– Рањен сам.

– Е, рањен си! А где?

– Пред ђачком барикадом.

Управитељ се замисли. После ће опет рећи:

– Па што тако ниси казао на испиту?

– Какав жалостан испит! Ту нам нису дали ни прословити. Онај што ислеђује, а то је онај што и извршује, упита само жандарма: „Јеси ли ти њих нашао у турској махали где тумарају по турским кућама?“ – „На капији Алибеговића“, одговорио је жандарм. – „Води их доле. Најпре их претресите!“ – То су и учинили. То је било синоћ, а јутрос нам обојици саопштише пресуду: да нам се удари по 25 батина и да се прогнамо – одговори ђак гласом који је још дрктао од узбуђења.

Управитељу букнуше образи. То беше неко унутрашње застиђење. Он се замисли. После дочепа она акта. Нешто записа на њима. Затим удари у звоно.

Један жандарм одшкрину врата.

– Зови-де ми... онога... Перишу! – То је био онај исти што је мало пре извршавао оне пресуде.

Он стаде као укопан. Ни у кога није гледао, већ